

strukturirana. Zgodovinski in sodobni primeri odcepitvenih gibanj osvetljujejo teoretična načela vice versa. In končno njegovi sklepi so precej prepričljivi, čeprav se tudi on ni mogel izogniti vsem teoretičnim in praktičnim zankam, ki so postavljene na tem področju.

Buchanan tako pogosto vztraja pri tem, da je odcepitev zakonita samo kot zadnje sredstvo, h kateremu se zatečemo, ko so druge možnosti že izčrpane, oziroma jim ne uspejo zadovoljiti potreb skupine, vendar pa ne pojasni povsem te preference za ohranjanje in varstvo federacije pred odcepitvijo. Določena skupina, ki bi lahko ohranila svojo kulturo v obstoječi federaciji, ima po našem mnenju lahko povsem zakonito željo po odcepitvi, če meni, da bi se ta lahko bolje razcvetela v suvereni državi (primer Quebec). Zdi se, da Buchanan samo v izjemnih primerih (pogojih) dopušča manjšinskim skupinam oblikovanje države, ki bi lahko bolje zadovoljevala njihove potrebe.

Marjan Brezovšek

Pravni vidiki otrokovih pravic

Ljubljana 1992

O človekovih pravicah so razmišljali filozofi, politiki, pravniki in drugi že pred stoletji, zanje so se borili številni rodovi tlačenih, brezpravnih. O pravicah otrok pa so začeli govoriti šele v »stoletju otroka«, zlasti v drugi polovici XIX. stoletja in v začetku XX. Za otrokove pravice so se potegovali predvsem zdravniki, učitelji in pravniki. Porajale so se nacionalne ustanove za varstvo in izobraževanje otrok in mladostnikov. To področje so začeli tudi zakonsko urejati. Tudi v Avstriji pred prvo vojno. Za koristi in blagostanje zanemarjenih in iztirjenih otrok in mladostnikov je veliko storil pisatelj in mladinski sodnik Fran Milčinski. Skupno z naprednimi učitelji je njihove probleme in stiske obravnaval strokovno, človeško, pedagoško. O položaju naših otrok v XIX. stoletju je napisala obširno delo Alenka

Puhar pod naslovom Prvotna listina življenja.

Prva svetovna vojna je bedo in trpljenje otrok še povečala, zato so se zanje zanimale nacionalne učiteljske organizacije, nastajale pa so tudi mednarodne organizacije učiteljev in drugih, ki so si prizadevali za varstvo otrok. Ob tem so nastajala tudi pravila in načela za to dejavnost. Mednarodna unija za zaščito otrok je že 1923 izdelala Deklaracijo o pravicah otrok, ki jo je 1924 potrdilo in sprejelo tudi Društvo narodov v Ženevi. Ponovno so to deklaracijo potrdili 1934 med gospodarsko krizo. Med vojnami je bil kongres za zaščito otrok za področje Balkana, dejavne pa so bile tudi druge regije Evrope in sveta. Bistveno je, da so ob šolskih reformah začeli govoriti tudi o »otrokovih pravicah« in ne le varstvu otrok. Na Slovenskem so med vojnami proučevali položaj otrok naši napredni pedagogi in učitelji, npr. dr. H. Žgeč, prof. Jože Kerencič, prof. G. Silih, Martin Mencej in mnogi drugi. Naši pravni strokovnjaki pa so že proučevali zapuščeno in delinkventno mladino. Vedno več pozornosti so posvečali tudi telesno in duševno prizadeti mladini. Občutno se je izboljšala zakonodaja o tem.

V drugi svetovni vojni je bilo še več žrtev in še huje so bile teptane človekove pravice. Prizadeti so bili tudi milijoni otrok. Pomagale so jim številne nacionalne in mednarodne človekoljubne organizacije, zlasti UNICEF. Močno dejavna je ostala Mednarodna unija za zaščito otrok, ki je že leta 1946 poslala Komisiji OZN za socialna vprašanja zahtevo za novo deklaracijo o pravicah otroka. Ta je tudi pripravila mednarodni kongres za zaščito otrok 1954 v Zagrebu. Leta 1958 so bile države pozvane, da izrazijo mnenje o novi deklaraciji o pravicah otrok, leta 1959 je bila deklaracija sprejeta. Leta 1979 so ob Mednarodnem letu otroka Poljaki predlagali, da bi poleg deklaracije pripravili še Konvencijo o otrokovih pravicah. Ta je bila dodelana in sprejeta šele 1989. Vedno znova nas presečneča počasnost pri oblikovanju dokumentov, ki se tičejo otrok. Res pa je, da so v OZN v teh desetletjih sprejeli vrsto splošnih in posebnih deklaracij in konvencij, ki posredno zadevajo tudi mlade rodove.

Vzporedno s prizadevanji mednarodne skupnosti za oblikovanje, varovanje otrokovih pravic je tudi naša družba skrbela za napredno zakonodajo, na drugi strani pa so

nastajale številne ustanove za varstvo, šolanje in zdravljenje vseh kategorij otrok in mladih. Pri oblikovanju socialne, zdravstvene, šolske, kazenske in druge zakonodaje, ki zadeva otroke, so naši strokovnjaki že upoštevali mednarodne norme, spoznanja in dosežke prakse. Zato so bile normativno in tudi v praksi pravice otrok dokaj upoštevane, čeprav se o tem ni veliko govorilo. Nedvomno pa so bile mnoge stvari premalo dorečene, zlasti pa so nastajale težave v praksi.

V času, ko so nastajali zadnji osnutki Konvencije o pravicah otroka in ko so jo sprejemali v OZN, so se v svetu in pri nas dogajale velike družbene spremembe. Pri nas smo oblikovali novo ustavo, prišlo je do osamosvojitve, do novega političnega življenja, sprejemali smo nove zakone. Nastala je tudi Komisija za pravice otrok pri DPM, konvencijo so objavili, da bi postala dostopna široki javnosti. *Nastalo pa je tudi vprašanje, koliko se naša zakonodaja, ki zajema otroke in mladoletnike, sklada s to konvencijo, kako bi jo bilo treba spremeniti in dopolniti, da bi bila v skladu z evropskimi normami.* Na ta vprašanja je poskušala odgovoriti skupina znanih strokovnjakov. Rezultat njihovega dela je obsežen zbornik z naslovom *Pravni vidiki otrokovih pravic*, Ljubljana 1992 (235).

Levji delež pri tem delu je nedvomno imela prof. dr. Alenka Šelih, ki je obdelala *uvodna poglavja*, ob koncu pa je napravila *sintezo*, uredila pa je tudi zbornik. Na podlagi sodobnih virov in literature je pojasnila splošne probleme otrokovih pravic, osnovne pojme in kategorije, nakazala je zgodovinski razvoj in pravno podlago za te pravice, njihovo uresničevanje v sedanosti s sociološkega, psihološkega in zlasti pravnega vidika. Otroke pravice je poskušala pravno utemeljiti, jih razčleniti in pri tem se je opirala na vrsto priznanih avtorjev in na konvencijo. Razpravo je končala z bogato in dragoceno bibliografijo. Z načelnimi in splošnimi vprašanji otrokovih pravic se je ukvarjal tudi Zdenko Kodolja, ki je poskušal pojasniti razmerja med splošnimi deklaracijami in konvencijami človekovih pravic in tistimi, ki zadevajo otroke. Zlasti je obravnaval Konvencijo o otrokovih pravicah. Podrobneje se je ukvarjal z vprašanji odraslega in otroka, ki zadevajo svobodo vesti, verovanja, mišljenja. Pri tem je postavil več

vprašanj, kot je dal odgovorov. Ker se danes čutijo vedno močnejši pritiski verskih skupnosti na družino in šolo, bi bilo treba ta vprašanja podrobno proučiti s pravnega, sociološkega in pedagoškega vidika.

Če naj bi primerjali našo zakonodajo s sodobnimi tokovi in dosežki v svetu, je bilo treba proučiti najprej *mednarodnopravno varstvo otrokovih pravic*. Tako je mag. Vera Klopčič ugotovila, kako je varstvo otrokovih pravic urejeno v splošnih dokumentih OZN o človekovih pravicah in v posebnih listinah, kot so Ženevska deklaracija otrokovih pravic iz leta 1924, Deklaracija otrokovih pravic iz leta 1959 in končno, kako je te zagotovila Konvencija o otrokovih pravicah iz leta 1989. Podrobno je razčlenila zlasti ekonomske, socialne, politične in kulturne pravice, opozorila pa je tudi na vlogo UNESCO in na nekatere druge specializirane ustanove OZN. Dr. Mirjam Škrk pa je v tem sklopu obdelala izredno aktualno vprašanje o varstvu otrok v vojnih spopadih in izjemnih razmerah. Pri tem je poleg splošnih dokumentov OZN o človekovih pravicah in pravicah otroka upoštevala ženevske konvencije in pravila ter vlogo UNICEF-a ter drugih človekoljubnih organizacij. Ta vprašanja so toliko bolj pereča, ker v naši bližini surovo teptajo vse človekove pravice, in še zlasti prizadevajo otroke.

Šele na podlagi teh spoznanj je bilo mogoče presoditi ustreznost našega pravnega sistema pri varovanju otrokovih pravic, zlasti na področju *družinskega, osebnega, šolskega, delovnega, zdravstvenega, socialnega in kazenskega prava*. Prvo področje je obdelal dr. K. Zupančič, pri čemer je podrobno razčlenil naše družinsko pravo in ugotovil, da so v njem že bile upoštevane norme, ki jih danes postavlja Konvencija o pravicah otroka, vendar bi bilo treba marsikaj posodobiti, izboljšati in dopolniti. Mateja Končina je obdelala *osebne pravice* otroka, jih definirala, razvrstila, opozorila na varstvo otroka pred razlikovanjem, na pravico do imena, identitete, državljanstva, na svobodo misli, verovanja, vesti, izražanja, združevanja in druge. Dosežki na tem področju so dobri, vendar bi bilo treba marsikaj uskladiti s sodobnimi vidiki prava in z mednarodnimi dokumenti. *Pravice do izobraževanja* je proučil prof. Boštjan Zgonc, razčlenil je naše šolske predpise za osnovne in srednje šole in ugotovil, da so našim otrokom in mladostni-

kom zagotovljene mnoge pravice, ki jih predvidevajo mednarodni dokumenti, marsikaj pa bi bilo treba izboljšati. Poudaril je tudi, da imajo mladi *pravico do pouka o človekovih pravicah*. To bi si morali zapomniti naši učitelji!

Pravice otrok in mladoletnikov na *zdravstvenem, socialnem* in drugih področjih naše-ga pravnega sistema je proučila mag. *Anjuta Bubnov-Skoberne*. Najprej je razčlenila mednarodne akte in jih primerjala s siste-mom zdravstvenega in socialnega varstva pri nas. Podrobno je proučila vrste socialnih in drugih pravic otrok, delovanje otroškega varstva, zlasti varstvo matere in otroka pred in po rojstvu, v predšolski dobi. Ugotovila je, da naš sistem otroškega varstva dosega evropsko raven, da pa so ovire v slabem gospodarskem položaju in v tem izvaja-nju. Tudi pri varstvu otrok in mladostnikov z motnjami je Slovenija v veliki meri izpolnila obveznosti iz Konvencije o pravicah otroka. Toda tudi tu je treba in možno marsikaj izboljšati v zakonskem in praktičnem smislu. Podobno velja za *kazensko zakonodajo*, ki zadeva mladoletnike, ki jo je podrobno obdelal *Marjan Čonč*. Ko je primerjal našo kazensko zakonodajo s Konvencijo in s »Pekinškimi pravili«, je ugotovil, da varstvo teh pravic ni zadostno, da naši pravni predpisi niso idealni, da bi bilo treba zvišati standarde.

Ko je ob koncu *dr. A. Šelih* naredila *sintezo*, je ugotovila, da so raziskovalci proučevali le zakonodajo, niso pa še proučili prakse, kjer so možne slabosti. V našem družinskem pravu so razlike v primerjavi s Konvencijo v pojmovni strukturi, več bo treba storiti proti razlikovanju, podrobneje bo treba oblikovati člene o političnih pravicah otrok, zavarovati bo treba svobodo misli, verovanja, vesti, pravice do združevanja, zasebnosti, do izražanja lastnega mnenja, do prostega časa. Ugodno je urejeno socialno in drugo varstvo otrok in mladih, kaznovalno pravo za mladoletnike pa bo treba prilagoditi Konvenciji in »Pekinškim pravilom«. Zdaj ko se pri nas oblikuje nova zakonodaja, je treba vse na novo premisliti. Kot samostojna država imamo pravico in dolžnost, da prevzemamo najboljše, kar so ustvarili v svetu v zadnjih desetletjih.

O pravnih vidikih otrokovih pravic so govorili tudi v Cankarjevem domu 6. X. 1992, kjer so se srečevali avtorji prispevkov

za zbornik in širša javnost. Okroglo mizo je vodila urednica zbornika prof. dr. Alenka Šelih. Strokovnjaki so odgovarjali na vprašanja občanov, med njimi je bilo veliko pedagoških, socialnih in zdravstvenih delavcev. Največ razprav je bilo o varstvu pravic v šoli, v kazenskem postopku in pri reševanju socialnih vprašanj. Opozarjali so na vedno večje socialne stiske in ogroženost otrok, na težave pri pridobivanju državljanstva otrok. Pokazale so se osebne stiske in razočaranja. Premalo pa so govorili o beguncih in o kršenju človekovih pravic v naši bližini. Posebej so poudarili, da imajo otroci pravico biti poučeni o človekovih pravicah in da je treba mlade rodove poučiti in vzgajati za varovanje in spoštovanje človekovih pravic.

Vzporedno s proučevanjem pravnih vidikov otrokovih pravic je potekal tudi kolokvij, ki sta ga v letu 1992 organizirala Svet za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin Republike Slovenije in Direktorat za človekove pravice Sveta Evrope. Podrobno so razčlenili člene naše ustave, ki govorijo o človekovih pravicah, in jih primerjali z Evropsko konvencijo o človekovih pravicah. Referati so nedavno izšli v zborniku Slovenija in Evropska konvencija o človekovih pravicah. Čeprav prispevki posebej ne govorijo o pravicah otroka, pa postavljajo temelje za naše novo socialno, delovno, kazensko in drugo pravo, ki je podlaga tudi za varstvo in spoštovanje otrokovih pravic. S podobnimi prizadevanji je skupina strokovnjakov nadaljevala tudi letos.

Očitno je, da je bilo s temi raziskavami opravljeno obsežno in koristno delo. Pokazalo se je, da sta bili naša pravna veda in naša zakonodaja vendarle na višini evropskih dosežkov, smeri in prizadevanj. Vendar je pred pravnimi strokovnjaki in drugimi zahtevno delo. Na podlagi teh raziskav in po proučevanju prakse ter družbenih potreb in ciljev bo treba izdelati nove predpise, ki zajemajo otroke in mladoletnike, in jih pri tem kar najbolj približati evropskim normam in dokumentom OZN in zlasti Konvenciji o pravicah otroka. Nadalje bo treba, da se vsi, ki imamo opraviti z mladimi rodovi, o teh predpisih poučimo in da jih uveljavljamo v praksi. Dragocen učbenik za te namene je ta zbornik, ki prinaša tudi Konvencijo o pravicah otroka. Poleg pravnih vidikov otrokovih pravic pa bi se morali poučiti tudi o socioloških, psiholoških, etič-

nih in pedagoških vidikih varstva pravic mladih rodov.

Milan Divjak

SLAVKO KULIĆ

Kritičko teorijski osvrt na ekonomske i političke strukture nove Evrope

(Zagreb 1992, strani 102)

Kadar se govori o možnosti združevanja Evrope, prihajajo do izraza predvsem čustveno navijaške strasti namesto racionalno kritičnega razmišljanja. Družbeni pojavi in procesi pa se bolj opisujejo kot pa pojasnjujejo in razumevajo. Bolj smo nagnjeni k nekritičnemu sprejemanju nekaterih evropskih vrednot, kot pa h doslednemu kritičnemu proučevanju in utemeljenemu dvmu vanje.

Novo znanstveno raziskovalno delo kritično teoretični pogled na ekonomske in politične strukture Evrope avtorja dr. Slavka Kulića pomeni s svojim odprtim, izvirnim, multidisciplinarnim in sploh znanstvenometodološkim pristopom in z rezultati spoznanj bistven premik v razlaganju in razumevanju protislovij integracijskih procesov v Evropi. Brezkompromisno vzpodbuja odprt kritični dialog in tako nekoliko blaži pomanjkanje tovrstne literature pri nas. Recenzenta sta prof. dr. Ivo Fabinc iz Ljubljane in prof. dr. Branko Babac iz Zagreba. Prof. Fabinc je napisal tudi predgovor.

Avtor označuje Evropo kot polivalenten, policentričen in večplasten sistem ter posveča posebno pozornost družbenim pojavom, ki otežujejo ali vzpodbujajo proces združevanja Evrope. V prvo skupino teh pojavov uvršča ekonomsko, politično in kulturno duhovno prevlado močnih držav in drugih evropskih subjektov, strategijo rasti, podvajanja industrijskih in drugih potencialov kot ostanka delitve stare Evrope,¹ politično

državo, totalitarizem² (totalitarna družba, totalitarno pravo...), verski determinizem,³ izključnost kapitalističnega in socialističnega svetovnega nazora in prakse. Druga skupina družbenih pojavov obsega: ekološko ekonomijo,⁴ strategijo razvoja, pravno državo, ločevanje antropološkega od političnega, znanje, dosledno kritičnost in antidogmatičnost, radikalno demokratizacijo družbe, primerno teorijo konvergence, ki bo ustvarjala kar najboljše pogoje za preseganje dogmatske izključnosti kapitalizma in socializma.

Problematika, ki jo avtor obravnava, se lahko strne v spekter temeljnih vprašanj: razdelitev ali združitve Evrope, ponovna utrditev evropskega krščanskega demokratičnega pogleda na svet, globalna ekonomija in visoke tehnologije, ekonomska rast brez meja, upravno-politično rojstvo Evropske skupnosti, znanstvenotehnološki položaji v okviru nove Evrope, nedefiniranost in neprepustnost političnih ter ekonomskih institucij vzhodne in zahodne Evrope, integracijska struktura Evropske skupnosti, ekološki vidiki integracije nove Evrope, rast brez meja in patologije sodobnega življenja,

¹ Evropa je izoblikovala »dve ločeni gospodarstvi, podvajala je tako surovinsko, prehransko kot tudi varnostno obrambno strukturo« (str. 84). Neracionalno je in nevzdržno, da v novi združeni Evropi obstajata dva tipa barvne metalurgije, dva tipa prometne industrije, dva tipa letalske industrije, dva tipa avtomobilske industrije. Integriranje in usklajevanje teh industrij je drag in verjetno jalov posel. (str. 84)

² Ne ustvarjajo se zanesljivi pogoji za preseganje desnega totalitarizma, kot da ni potencialne nevarnosti zanj. Danes se mu ne nasprotuje energično in učinkovito, kot da ne bi bil mogoče. Pretirano in pogosto neutemeljeno se sumiči vse tisto, kar je levo usmerjeno. »Desnica devetdesetih let je ozadje ideje Evrope 92, v smislu nacionalnega homogeniziranja in gospodarjenja velikega kapitala, ne pa integracije delavcev in nacije« (str. 13). Z desno usmeritvijo se nacija pogosto destruktivno mobilizira, pravzaprav pa se najboljše človeške možnosti pripadnikov take nacije dejansko ohranijo.

³ »Kakršen koli a priori determinizem (tudi verski determinizem, FN) je v načelu represiven iz svoje hierarhije v smislu pritiskov in omejitev ter prepovedovanja spoznanj o človeški naravi, pa tudi spoznanj o izvoru naših motivacij in strasti. To je omejevanje prostora človekove svobode in ustvarjalnosti« (str. 109). »Gotovo je, da ne more biti podlaga za ustvarjanje kapitalističnih vrednosti verski determinizem, temveč materialistični (znanstveni). Kapitalna vrednost se ne proizvaja z vero, temveč z znanjem« (str. 36).

⁴ »... ekološka ekonomija se nanaša na proizvodnjo, ki zagotavlja optimalno količino proizvedenih ekonomskih dobrin ob najmanjši ekološki potrošnji« (str. 37).